

Асаблівасці стылістычнага аналізу ў ВНУ

У апошні час павышаецца ўвага навукоўцаў да дыскурс-аналізу. І хоць на сёння адсутнічае яго дакладная методыка, што выклікана неадназначным падыходам да вытлумачэння паняцця *дыскурс*, элементы дыскурснага аналізу могуць і павінны прысутнічаць на занятках па стылістыцы ў ВНУ. Гэта значна ўзбагаціць студэнтаў і дазволіць ім усвядоміць, што “тэкст – гэта не простая лінгвістычная адзінка, а з’ява чалавечай дзейнасці, камунікацыі і пазнання” [1, с.8]. Як слушна зазначае В.Іўчанкаў, дыкурсалогія з’яўляецца “пазнакай новага этапу развіцця гуманітарнай галіны навуковага пазнання” [1, с.16].

Традыцыйна на занятках па стылістычным аналізе тэксту студэнтам прапануецца выявіць і ахарактарызаваць яго лексічныя, марфалагічныя і сінтаксічныя асаблівасці. Падчас такі разгляд праводзіцца без уліку ўзаемазвязей паміж рознымі моўнымі ўзроўнямі і адметнасцей аўтарскага стылю, прыёмаў індывідуальнага выкарыстання слоў і сінтаксічных канструкцый. Падчас лінгвістычных і стылістычных аналіз тэксту атаясамліваюцца, і студэнтам цяжкавата ўсвядоміць асноўнае адрозненне паміж гэтымі відамі аналізу. На думку І.Лепешава, “тое, што звязана з семантыкай моўных элементаў, свесасаблівым іх ужываннем, -- сфера лінгвістычнага аналізу... Што да стылістычнага аналізу, дык ён у школьнай практыцы выкладання літаратуры праводзіцца ўслед за літаратуразнаўчым або паралельна з ім. Яго задача – вызначэнне асаблівасцей аўтарскага стылю, прыёмаў індывідуальна-аўтарскага выкарыстання моўных сродкаў” [2, с.25, с.31]. Звернемся і да такога меркавання ў звязку з дыскурсным падыходам: “Праблема выразную мяжу паміж лінгвістыкай тэксту і дыскурсным аналізам, на наш погляд, немагчыма, бо гэта ўзаемазвязаныя ў таксаноміі паняцці і сферы прыкладання даследчых намаганняў. Лінгвістыка тэксту, маючы свой уласны аб’ект вывучэння – тэкст як знакавую сістэму, -- не мае асноўным клопатам апісаць фармальную арганізацыю яго. Гэта прэрагатыва ЛАТу” [1, с.17].

Такім чынам, свой аб’ект вывучэння маюць лінгвістыка тэксту, лінгвістычны і стылістычны аналіз тэксту. Аднак падчас стылістычнага аналізу магчыма выкарыстоўваць элементы дыскурснага падыходу, які базіруецца на дыялагічнай канцэпцыі М.Бахціна. На думку даследчыка, два супастаўленыя чужыя выказванні, якія “нічога не ведаюць” пра існаванне адно аднаго, у выпадку нават найменшага дачынення да агульнай тэмы ўступаюць у дыялагічныя адносіны на яе тэрыторыі [3, с.310]. І яшчэ такое меркаванне: лінгвіст прывык усё ўспрымаць у адзіным замкнёным кантэксце (у сістэме мовы або ў тэксце, не суаднесеным

дыялагічна з іншым тэкстам) [3, с.316]. Своеасаблівае выйсце з такой “замкнёнай” прасторы бачыць даследчыца Т.Пляханава [4]. Пры разглядзе апавядання С.Моэма “Mr. Know-All” яна звяртаецца да поліфанічнай тэорыі мастацкага тэксту, распрацаванай М.Бахціным. Дыялог выяўляецца ёю паміж апавядальнікам і адным з персанажаў. Такі дыялог, на думку Т.Пляханавай, праяўляецца на дыскурсным узроўні. Кампазіцыя твора адпавядае прынцыпу вылучэння, накіраванага на стварэнне эфекту падманутага чакання. Напачатку адмоўныя адносіны да персанажа, якія праяўляюцца ў адпаведных словах і выразах, ствараюць канататыўную дамінанту ўсяго тэксту. Даследчыца ўжывае паняцце *дыскурсіўныя наводзіны*. Яго выкарыстанне можна падмацаваць пазіцыяй М.Бахціна: чалавечы ўчынак ёсць патэнцыйны тэкст і можа быць зразумелы толькі ў дыялагічным кантэксце свайго часу [3, с.302]. Станоўчы ўчынак персанажа, які адпаведна змяніў адносіны апавядальніка, паўплываў на танальнасць тэксту і на ўзнікненне іншай камунікатыўнай пазіцыі, што забяспечвае эфект падманутага чакання ў чытача. Апавядальнік у выніку займае дыялагічную пазіцыю і называе свайго спадарожніка не па мянушцы, а па сапраўдным імені. Даследчыца робіць выснову, што аўтарскі дыкурс узаемадзеінічае з дыкурсам персанажа імпліцытна, дыялог выяўляецца толькі на кампазіцыйна-стылістычным узроўні. Аналіз моўных сродкаў стварэння эфекту падманутага чакання дазваляе выявіць прыёмы дыялагізацыі тэксту – асновы дыскурсу.

Разгляд “унутранага” дыялогу, вызначанага Т.Пляханавай, -- адзін з магчымых варыянтаў дыскурснага падыходу, які неабходна ўлічваць і выкарыстоўваць на занятках па стылістычным аналізе тэксту. Але ёсць і яшчэ адзін варыянт дыскурс-аналізу, калі рознаўзроўневыя моўныя сродкі разглядаюцца не выключна з мэтай характарыстыкі індывідуальна-аўтарскага стылю, а дзеля разумення кантакту з патэнцыйным суразмоўцам. Як піша П.Жаўняровіч, “матываваны выбар моўнага факта ў канкрэтным публіцыстычным творы прэзентуе аўтарскія інтэнцыі” [5, с.86]. У сваёй манаграфіі навуковец праводзіць дыкурсны аналіз публіцыстычнага твора як прэзентацыю аўтарскіх інтэнцыі. Разглядаючы твор У.Караткевіча “Гэта было 10-га сакавіка 1864 года...”, П.Жаўняровіч вылучае пяць макраструктур, якія абавязкова прадугледжваюць улік дыскурсіўных паказчыкаў і па-свойму ўздзейнічаюць на чытача, такім чынам кантактуючы з ім. Усталёўваецца своеасаблівы дыялог. Чытач далучаецца да яго праз уключэнне ў склад займенніка *мы* (пад ім разумеем суб’екта і адрасата дыскурсу), выкарыстанне дзеясловаў цяперашняга часу незакончанага трывання (яны дазваляюць і аўтару, і чытачу выразней адчуць атмасферу 60-х гадоў XIX стагоддзя), рытарычных фігур (мэта іх ужывання – уздзеянне і перакананне), вобразных сродкаў мовы (такія сродкі выконваюць функцыю ўздзеяння ў публіцыстыцы). Дыкурс прадугледжвае абавязковую наяўнасць дыялогу аўтара-адрасанта і

рэцыпіента-адрасата. П.Жаўняровіч разглядае дэяктычныя сродкі маркіроўкі суб'екта дыскурсу (займеннікі *я, мы, мой, наш*) і адрасата дыскурсу (займеннікі *ты, вы, твой, ваш*). Дыялагічнасць публіцыстычнага дыскурсу У.Караткевіча ствараецца не толькі паказчыкамі аўтарызацыі, але і персуазыўнасці (яе сродак – лексема *магчыма*, паказчык функцыі ілакутыўнага акта, які запрашае чытача да суразважання).

Як бачым, пры стылістычным аналізе тэксту неабходна ўлічваць патрабаванні сучаснага і запатрабаванага на сёння дыскурснага падыходу. Разгляд моўных сродкаў (асабліва публіцыстычных і мастацкіх твораў) мусіць праводзіцца на аснове дыялагізацыі. Яна можа быць унутрытэкставай і знешняй (усталёўвае кантакт (сумоўе) паміж адрасантам і адрасатам). Дыкурс-аналіз дазваляе адчуць не толькі спецыфіку адпаведнага стылю, але і адметнасці стварэння дыялогу.

Літаратура

1. Іўчанкаў, В.І. Дыкурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту: манаграфія / В.І.Іўчанкаў. – Мінск: БДУ, 2003. – 257 с.
2. Лепешаў, І.Я. Лінгвістычны аналіз тэксту: вучэб. дапам. / І.Я.Лепешаў. – Мінск: Выш.шк., 2009. – 287 с.
3. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества / М.М.Бахтин. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
4. Плеханова, Т.Ф. Стилистика и дискурс-анализ художественного текста / Т.Ф.Плеханова // Постклассическая стилистика и дискурсивный анализ текста: мат-лы міжвузавскога круглага стала (кафедра стилистики англійскага языка), 11-12 каставра 2008 г. (МГЛУ; редкол.: С.Е.Кунцевич (отв. ред.) и др.). – Мінск, 2010. – Вып.2. – С. 17 – 22.
5. Жаўняровіч, П.П. Публіцыстычны дыкурс Уладзіміра Караткевіча: манаграфія / П.П.Жаўняровіч; навук. рэд. В.І.Іўчанкаў. – Мінск: РІВШ, 2011. – 244 с.